

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΙ ΕΚ ΤΗΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Υπό τοῦ Καθηγητοῦ κ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ Ι. ΑΓΑΠΗΤΙΔΗ

Τὸ μέγα προσφυγικὸν ρεῦμα, τὸ ὁποῖον διωχeteύθη εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, ἐδημιούργησε διὰ τὴν πτωχὴν καὶ καταπεπονημένην ἐκ τῶν συνεχῶν πολέμων χώραν τεράστια προβλήματα. Ἡ ἐπιδειχθεῖσα ὁμως ἀλληλεγγύη ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ἐνισχυθεῖσα ἀπὸ τὴν ξένην συνδρομὴν, εἶχε τὸ εὐτυχές ἀποτέλεσμα τῆς ταχείας ἐντάξεως τῶν προσφύγων εἰς τὴν ἑλληνικὴν Κοινωνίαν καὶ τὴν ἑλληνικὴν Οἰκονομίαν, πρᾶγμα ποῦ διεθνῶς ἐχαρακτηρίσθη ὡς σπουδαῖον ἐπίτευγμα ἢ ἀκόμη καὶ ὡς νέον ἑλληνικὸν θαῦμα.

Οἱ πρόσφυγες ὁμως τῶν ἐτῶν 1922—1923 ἀνταπέδωσαν τὰς θυσίας τοῦ γηγενοῦς ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ πολλαπλῶς, συντελέσαντες εἰς τὴν φυλετικὴν ἀναζωογόνησιν καὶ εἰς τὴν ἐπίσπευσιν τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς προόδου τῆς Ἑλλάδος. Θὰ ἐντοπίσωμεν ἐνταῦθα τὰς παρατηρήσεις μας εἰς τὰς εὐμενεῖς ἐπιδράσεις τοῦ προσφυγικοῦ παράγοντος εἰς τὸν δημογραφικὸν καὶ τὸν οἰκονομικὸν τομέα.

Ι. Ἐπιδράσεις ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ

Δυνάμει τῶν συνθηκῶν περὶ ἀνταλλαγῆς πληθυσμῶν μεταξύ Ἑλλάδος—Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος—Βουλγαρίας, ἀφ' ἑνὸς ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁμογενεῖς, μονίμως διαμένοντες πρότερον εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ Βουλγαρίαν, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐγκατέλειψαν τὴν χώραν μας Τούρκοι καὶ Βούλγαροι, μονίμως κατοικοῦντες εἰς αὐτήν. Οἱ προσφυγόντες ὁμως εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁμογενεῖς ἦσαν κατὰ πολὺ περισσότεροι τῶν ἐξ αὐτῆς ἐξεληθόντων ἀλλοεθνῶν, σχεδὸν τριπλάσιοι. Οὕτως, ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἐμφανίζεται αὐξηθεῖς ἐντὸς ἑνὸς καὶ μόνου ἔτους (1922—1923) κατὰ 913.000 ψυχάς, ἧτοι κατὰ 18%, ἐνῶ ἡ φυσικὴ αὐξησης τοῦ πληθυσμοῦ μόλις προσῆγγιζε τὸ 1,5%. Ἡ αὐξησης τοῦ μεγέθους καὶ τῆς πυκνότητος τοῦ πληθυσμοῦ οὐδόλως ἠμβλύθη διὰ μετατοπίσεως μέρους αὐτοῦ εἰς ξένας χώρας, λόγῳ τῆς σχεδὸν γενικῆς ἀπαγορεύσεως τῆς μεταναστεύσεως ἐκ μέρους τῶν χωρῶν προορισμοῦ τῶν μεταναστῶν.

Ἡ ἀνταλλαγή τῶν πληθυσμῶν καὶ ἡ ἐγκατάστασις τῶν προσφύγων ἐπέφερον σημαντικὰς δημογραφικὰς μεταβολὰς. Ἡ κατανομή τῶν κα-

τοίκων κατά ἐθνικότητα ἤλλαξεν οὐσιωδῶς, ἀφοῦ ἡ ἀναλογία τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικότητος κατοίκων ἀνῆλθεν εἰς 94% τοῦ συνόλου, ἤτοι ἐξησφαλίσθη ὁμοιογένεια τοῦ πληθυσμοῦ. Εἰδικώτερον εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἢ πρότερον μὴ ἱκανοποιητικὴ ἀναλογία τῶν Ἑλλήνων τὸ γένος ἀνῆλθεν εἰς λίαν ὕψηλόν ποσοστὸν ἐπὶ τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ (88,8%), γεγονός σημαντικὸν διὰ τὰς παραμεθορίους περιοχάς, ὡς ἀπεδείχθη κατὰ τὸν δεῦτερον παγκόσμιον πόλεμον.

Ἡ ἐπελθοῦσα μεταβολὴ εἰς τὴν κατὰ φύλα καὶ ἡλικίας σύνθεσιν τοῦ πληθυσμοῦ, ἐκ τῆς ἐλεύσεως περισσοτέρων ἀναλογικῶς θηλέων καὶ ἀνηλίκων, συνεπήγαγεν ἀσύμφορον οἰκονομικῶς κατανομὴν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς παραγωγικὸν καὶ καταναλωτικόν. Ἐσημειώθη ὁμως ἐπωφελεῆς δημογραφικὴ ἐξέλιξις, ἐξ ἀπόψεως γεννητικότητος, ἀπὸ τοῦ τρίτου ἔτους τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν προσφύγων. Κατὰ τὰ ἔτη 1926—1934 ἡ γεννητικότης ἐμφανίζεται αἰσθητῶς ἠϋξημένη, ἀνελθοῦσα εἰς ἐπίπεδα (περὶ τὰ 30%) ἀπαντώμενα εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ 20οῦ αἰῶνος.

Ἡ ἄνοδος τῆς γεννητικότητος—σπάνιον φαινόμενον εἰς τὴν νεωτέραν δημογραφικὴν ἱστορίαν—ὀφείλεται, κατὰ τοὺς εἰδικούς, εἰς τὸν δυναμισμὸν ἀναπαραγωγῆς τῶν προσφύγων καὶ εἰς τὴν πρόσμιξιν τοῦ προσφυγικοῦ στοιχείου πρὸς τὸ γηγενές. Ἀπὸ τοῦ 1935, ὁμως, φαίνεται ὅτι ἐπῆλθε προσαρμογὴ πρὸς τὸ νέον περιβάλλον, διὸ καὶ παρατηρεῖται ἔκτοτε συνεχῆς πτώσις τῆς γεννητικότητος. Ἡ ἐπὶ δεκαετίαν διατήρησις ὕψηλοῦ ἐπιπέδου γεννήσεων συνέβαλεν εἰς κάποιαν δημογραφικὴν ἀναζωογόνησιν, ὡς καὶ εἰς τὴν μετάθεσιν εἰς βραδύτερον χρόνον τῆς πορείας πρὸς γήρανσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ ἀφομοίωσις τοῦ προσφυγικοῦ κόσμου πρὸς τὸ νέον περιβάλλον ὑπῆρξε βαθμιαία, συνετελέσθη ὁμως ἀρκετὰ ταχέως καὶ ἀποτελεῖ σήμερον γεγονός τετελεσμένον. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐκ τῆς πολυετοῦς διαβιώσεως εἰς ἄλλο περιβάλλον διεμορφώθησαν διαφορετικαὶ ἀντιλήψεις, συνήθειαι καὶ μέθοδοι δράσεως. Δεδομένου, ὁμως, ὅτι εἶχον προηγηθῆ τοῦ προσφυγικοῦ ρεύματος ἀφ' ἑνὸς προσαρτήσεις ἐδαφῶν μὲ Ἑλληνας ζήσαντας ὑπὸ ἀναλόγους πρὸς τοὺς πρόσφυγας συνθήκας καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰσοδος εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄλλων προσφυγικῶν πληθυσμῶν—εἰς μικροτέραν ἔκτασιν—κατὰ τὸ 1914 καὶ τὴν περίοδον 1918—1922, διηκολύνθη σοβαρῶς ἡ ἔνταξις τῶν προσφύγων τοῦ 1921—28 ἐντὸς τῆς ἑλληνικῆς Κοινωνίας. Ἐννοεῖται, ὅτι ἔτι εὐκολωτέρα καὶ ταχύτερα ὑπῆρξεν ἡ ἀφομοίωσις τῶν προσφύγων εἰς τὰ νέα διαμερίσματα τῆς χώρας καὶ διότι ὁ γηγενὴς πληθυσμὸς αὐτῶν μόλις πρὸ δεκαετίας εἶχεν ἀπελευθερωθῆ καὶ διότι ἡ ἀναλογία πρὸς αὐτὸν τοῦ προσφυγικοῦ στοιχείου ἦτο ὕψηλῃ.

II. Ἐπιδράσεις εἰς τὸν οἰκονομικὸν τομέα

Οἱ πρόσφυγες, οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν ἀρχικῶς μέγα βάρος διὰ τὴν Οἰκονομίαν τῆς Ἑλλάδος, ἐνωρὶς μετεβλήθησαν εἰς ἐνεργητικὸν παρά-

γοντα αὐτῆς. Ὁ διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, ἤδη ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1925, διεπίστωνεν εἰς τὴν ἐπίσημον ἔκθεσίν του, ὅτι οἱ πρόσφυγες κατέστησαν ἐνεργὸν στοιχεῖον τῆς παραγωγῆς.

Ἡ ἐισφορά τῶν προσφύγων εἰς τὴν οἰκονομικὴν πρόδοον τῆς χώρας ὑπῆρξεν ἄμεσος καὶ ἔμμεσος. Ἡ ἄμεσος συνίσταται εἰς τὴν δι' ἰδίας αὐτῶν δραστηριότητος προαγωγὴν τῆς γεωργίας, τῆς βιομηχανίας, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἄλλων κλάδων τῆς παραγωγῆς. Ἡ δραστηριότης τῶν ὑπῆρξε λίαν γόνιμος, διότι αἱ δυσχέρειαι, πρὸ τῶν ὁποίων εὐρέθησαν οἱ πρόσφυγες, τοὺς ὤθησαν εἰς ἀνάπτυξιν μεγάλης πρωτοβουλίας καὶ ἐφευρετικότητος. Ἀλλὰ καὶ ἐμμέσως ἐπηρεάσθησαν ἐνεργητικῶς ἡ Οἰκονομία καὶ ἡ γενικωτέρα πρόδοος τῆς χώρας. Οὕτως : α) Αἱ κρατικαὶ ὑπηρεσίαι, ἀναλαβοῦσαι συστηματικὸν ἔργον ἀγροτικοῦ ἐποικισμού, ἀπέκτησαν χρήσιμον πείραν, ἥτις ἀπέδωσε καρποὺς καὶ μεταγενεστέρως, καὶ β) Ἡ χορήγησις συγχρονισμένων ἐφοδίων γεωργικῆς ἐκμεταλλεύσεως εἰς τοὺς πρόσφυγας καὶ ἡ πρωτοβουλία τῶν ἴδρουσις ἐργοστασίων καὶ ἐργαστηρίων, ἐξωπλισμένων μὲ σύγχρονα τεχνικὰ μέσα, εἶχον ἀποτέλεσμα τὴν μετάδοσιν τοῦ νεωτεριστικοῦ πνεύματος καὶ εἰς τοὺς γηγενεῖς, ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ ρυθμοῦ προόδου τῆς Οἰκονομίας.

Ἄς ἴδωμεν συντόμως τὴν συμβολὴν τῶν προσφύγων εἰς τὴν πρόδοον τῆς γεωργίας, τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἑλλάδος.

1. Γεωργία. Ἡ συνεισφορά τῶν προσφύγων εἰς τὴν πρόδοον τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας ἐξεδηλώθη διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν καλλιεργουμένων ἐκτάσεων, διὰ τῆς στροφῆς πρὸς νέας ἐπιδόσεις καὶ διὰ τῆς βελτιώσεως τῶν μεθόδων ἐκμεταλλεύσεως. Ἐντὸς τῆς δεκαετίας 1922 - 1931 ἠδξήθησαν κατὰ 55 αἱ καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις, ἰδιαιτέρως δὲ αἱ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Δυτ. Θράκης ἐδιπλασιάσθησαν, λόγῳ ἀσφαλῶς τῆς ἐγκαταστάσεως περισσοτέρων ἀγροτῶν προσφύγων εἰς τὰς περιοχὰς ταύτας. Ἡ ἐπίδοσις εἰς τὴν καπνοκαλλιέργειαν πολλῶν πεπειραμένων προσφύγων, ἐγκατασταθέντων εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα, προώθησε τὸν καπνὸν τόνσον, ὥστε κατέστη τὸ πρῶτον εἰς σπουδαιότητα ἐθνικὸν προϊόν τῆς χώρας. Ἡ ἐπέκτασις τῶν καλλιεργειῶν εἰς νέα ἐδάφη περιώρισε τοὺς βοσκοτόπους καὶ ὠδήγησεν εἰς μερικὴν ἀντικατάστασιν τῆς νομαδικῆς κτηνοτροφίας ὑπὸ τῆς οἰκοσίου. Ἡ προσπάθεια ἐξασφαλίσεως τῶν μέσων τῆς ζωῆς ἐκ τῆς καλλιεργείας μικρῶν ἐκτάσεων εἶχεν ὡς ἀναγκαίαν συνέπειαν τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ἀγροναπαύσεων δι' ἐναλλασσομένων καλλιεργειῶν καὶ τὴν στροφὴν πρὸς τὴν ἐντατικὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς γῆς (δενδροκαλλιέργεια, βιομηχανικὰ φυτὰ, κηπευτικὰ κλπ.), μὲ ἀποτέλεσμα τὴν σοβαρὰν αὐξησιν τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων καὶ τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος.

2. Βιομηχανία. Ἡ συμβολὴ τοῦ προσφυγικοῦ στοιχείου εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας ὑπῆρξεν ἀποφασιστικὴ, διότι αὕτη παρεσχέθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἀκριβῶς τῆς ἀνδρώσεως τοῦ νεωτάτου τούτου κλάδου

της ἑλληνικῆς Οἰκονομίας. Οἱ πρόσφυγες διέθεσαν πεπειραμένην ἐπιχειρηματικὴν πρωτοβουλίαν, κεφάλαια καὶ εἰδικευμένην ἐργασίαν. Οὕτως, ἀφ' ἑνὸς εἰσῆχθησαν νέοι κλάδοι βιομηχανίας καὶ ἀφ' ἑτέρου προήχθησαν καὶ συνεχρονίσθησαν ὑφιστάμενοι κλάδοι καὶ δὴ ἡ κλωστοῦφαντουργία, ἣτις ἀπέβη ὁ κορμὸς τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας.

Ἡ ἔλξις τῶν ἐργοστασίων πρὸς τοὺς τόπους ἐγκαταστάσεως τῶν προσφύγων, τοὺς προσφυγικοὺς συνοικισμοὺς, εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς σπουδαιότητος τῆς προσφυγικῆς ἐργατικῆς δυνάμεως· ἐκ τῶν προσφυγικῶν συνοικισμῶν ἠντλεῖτο ἄφθονος καὶ εὐθηνῆ εἰδικευμένη ἐργασία. Ἄλλὰ καὶ ἡ διεύρυνσις τῆς καταναλωτικῆς ἀγορᾶς διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ ἀπετέλεσε στοιχεῖον ἐνισχυτικὸν τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος.

3. *Ἐμπόριον.* Ἡ πείρα τῶν προσφύγων ἐμπόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Σμύρνης καὶ ἄλλων μεγάλων κέντρων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Θράκης, ὡς καὶ ἡ ἐπέκτασις τῆς ἀγορᾶς (προϊόντα καὶ καταναλωταί), συνέβαλον εἰς τὴν ἄνοδον τῆς ἐμπορικῆς δραστηριότητος. Ἐμπορικοὶ οἴκοι, εἰς Ἀθήνας, Θεσσαλονίκην καὶ Πειραιᾶ, ἰδίως, ἐπεδόθησαν εἰς εὐρείας κλίμακος εἰσαγωγικὸν καὶ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον, συνεργαζόμενοι μὲ οἴκους τῆς ἀλλοδαπῆς, μεθ' ὧν συνεδέοντο οἱ προσφυγόντες ἐμποροὶ, ὅταν ἦσαν εἰς τὴν παλαιὰν ἔδραν των. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τὰ πρωτεῖα τῆς ἐμπορικῆς δραστηριότητος μεταπίπτουν ἀπὸ τὸ Ἰσραηλινὸν στοιχεῖον εἰς τὸ ἑλληνικόν, ἐνισχυθὲν διὰ τῶν ἐκεῖ ἐγκατασταθέντων μεγαλεμπόρων προσφύγων. Ἡ ἠύξημένη παραγωγή προϊόντων καὶ δὴ καπνοῦ—μὲ τὴν συμμετοχὴν τῶν προσφύγων—διανοίγει νέους ὀρίζοντας εἰς τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον. Ἄλλὰ καὶ αἱ μέθοδοι τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν συγχρονίζονται καὶ τὸ ὅλον σύστημα τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων ἐξελλίσσεται ἔκτοτε καὶ προσαρμόζεται πρὸς τὰ κρατοῦντα εἰς τὰς προηγμένας χώρας.